

Prof. univ. dr. doc. D. M. PIPPIDI

Intr-un muzeu de amploare și varietatea de cuprins a MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE, ar fi desigur arbitrar să se urmărească o ierarhizare a diferitelor secțiuni după importanța exponatelor pe care le înfățișează. Mai corectă ni se pare încercarea de a releva particularitățile documentelor păstrate în fiecare, de la cele mai vechi până la cele mai recente, potrivit cu raritatea ori cu valoarea lor documentară, potrivit și cu darul de a vorbi sufletului și minții un grai pe care oricine să-l poată înțelege.

Din amândouă aceste puncte de vedere, **Lapidariul** recent inaugurat prezintă avantajul de a oferi vizitatorului — fie el specialist sau profan —, împreună cu acel incomparabil „letopiseț de piatră” care e Columna lui Traian — pentru întâia oară făcut accesibil publicului din țara noastră în condiții care depășesc calitățile de expunere ale oricărui monument similar în orice muzeu al lumii —, o masă impresionantă de documente epigrafice și sculpturale de pe întreg întinsul țării, începând cu textele grecești lăsate moștenire de coloniile de pe litoralul dobrogean, continuând cu documente latine din Dacia și Dobrogea și sfârșind cu o seamă de pisani și pietre de mormint aiese, unele măiestrit lucrate, din vîrsta de mijloc a istoriei naționale.

Despre Columnă, în acest cadru, e puțin de spus, poate tocmai pentru că în alte condiții i s-ar putea închina un comentariu oricît de vast și de adîncit. Ceea ce oricum se cuvine amintit, în legătură cu prețioasele calcuri, e că executarea și aducerea lor din Italia era o datorie de onoare a poporului și a țării întregi; așa cum s-a scris cu drept cuvînt, „era un gol care se cerea umplut cît mai degrabă, căci dacă pentru celelalte popoare ale lumii scenele Columnei traiane sînt doar imaginile uncea din multe victorii și cuceriri romane, pentru poporul român ele reprezintă turnarea în tipare artistică a unui eveniment care a schimbat radical destinele Daciei și care a stat la temelie fînței noastre de azi”¹.

Șirul inscripțiilor grecești grupate în Lapidariu începe cu unele din cele mai vechi texte astăzi cunoscute, scoase la iveală la Histria (cea dintîi întemeiată dintre coloniile de pe țărmul apusean al Mării Negre) dar și la Callatis și Tomis, care-i urmează în ordine cronologică. Cea dintîi din acestea (fragmente și mai vechi, aflate la Histria, n-au fost încă studiate și valorificate după cuviință) e arhitraiva unui mic templu închinat lui Apollon Tămăduitorul, din cea de-a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.². Monumentul a fost reconstituit la planșetă de arhitectul Dinu Theodorescu, care ne-a relevat în această zidire cel dintîi exemplu cunoscut de pătrundere a stilului doric pe litoralul dobrogean³, iar inscripția însăși ne permite să cunoaștem o familie de demnitari ai cărei reprezentanți au jucat de-a lungul mai multor generații un rol însemnat în viața Histriei clasice⁴. A doua, ca vechime, dintre inscripțiile grecești intrate în muzeu, e decretul histrian în cinstea solilor trimiși să trateze cu Zalmodegikos, o căpetenie getă din sec. III î.e.n., al doilea — după Dromichaïtes — dintre „regii” geți de care vorbește istoria, precursorul lui Burebista, în năzuința de a controla fie și de departe cîtălite grecești de la Marea Neagră⁵.

Alte inscripții histriene de la sfîrșitul secolului al III-lea sau din prima jumătate a sec. al II-lea î.e.n. ne aduc știri despre criza financiară cu care lupta cetatea în jurul anului 200 (decretul pentru Hephaision fiul lui Matris⁶), altul despre politica-i externă între anii 200 și 150 î.e.n. (decretul pentru amiralul Hegesagoras fiul lui Monimos⁷). Acest din urmă document, de o întindere neobișnuită și ajuns pînă la noi aproape fără lacune, ne informează despre războiul purtat între două colonii grecești de pe coasta tracă, Mesambria și Apollonia — în condiții de o cruzime neobișnuită, în ciuda legăturilor ce ne-am fi așteptat

¹ C. Dăicoviciu și H. Dăicoviciu, *Columna lui Traian*, București, 1933, p. 8.

² Gr. Toculescu, *AEM*, XI, 1887, p. 38, nr. 43; V. Părvan, *Histria IV*, București, 1916, p. 538.

³ *Date noi în legătură cu pătrunderea stilului doric la Histria*, „SCIV”, XVI, 1935, p. 481—498.

⁴ D. M. Pippidi în *Din istoria Dobrogei*, I (București, 1935), p. 178—180; id., „Studii clasice”, XI, 1969, p. 238—243.

⁵ D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*² (București, 1937), p. 167—185; cf. p. 212—221.

⁶ Id., *ibid.*, p. 32—67.

⁷ D. M. Pippidi și Em. Popescu, *Les relations d'Istros et d'Apollonie de Pont à l'époque hellénistique. A propos d'une inscription inédite*, „Dacia”, n.s., III, 1959, p. 235—238.

să doborâască între combatanți. Cu aceiași prilej, aflăm și despre intervenția în conflict a Histriei, care a trimis Apolloniei ajutoare navale, și despre alianța veche de un veac existentă între cele două cetăți ioniene de la Marea Neagră.

Coborînd pe firul timpului spre sfîrșitul erei vechi, menționez împrejurarea că, din diferite momente ale secolului I, Lapidariul prezintă mai multe lespezi din Histria, Tomis și Callatis, inegale ca valoare istorică și inegal de bine conservate, dar semnificative pentru epoca și locul de unde provin. Între toate, prețios e fragmentul de tratat încheiat în jurul anului 70 între Roma și Callatis, la sfîrșitul unui război în care grecii fuseseră învinși dar din care aveau să iasă aliați ai foștilor lor vrăjmași⁸. Documentul nu e numai de un excepțional interes pentru cunoașterea împrejurărilor politice din Balcani la sfîrșitul celui de-al treilea război mithridatic, dar și un exemplu, pînă în acest moment, unic de foedus păstrat în versiunea-i latină, toate celelalte cunoscute fiind în limba greacă.

Ceva mai nou, dar de o importanță asemănătoare, e decretul histrian pentru Aristagoras, fiul lui Apaturios, om al de stat care în anii imediat următori paștii Histriei de Burebista nu s-a mulțumit să-și ajute concetățenii să scape de robie, răscumpărîndu-i sau negociînd cu geții condițiile de eliberare, dar a și contribuit din răsputeri la reclădirea cetății, luînd asupra-și refacerea zidului de incintă, fără de care viața locuitorilor ar fi fost în permanentă primejdie⁹.

Încă și mai recent, dar din același veac, ar putea fi decretul tomitan pentru Garda cetățenească, ale cărui informații despre suferințele cetății amenințate iarna și vara de vrăjmași de pe un țărm sau altul al Dunării se potrivește întocmai cu plîngerile poetului Ovidiu, exilat la începutul erei noastre între geții și besi drogenii¹⁰.

Cu înscăunarea în Dobrogea a stăpînirii romane, după transformarea în provincie a regatului clientelar trac (46 e.n.), caracterul și cuprinsul documentelor aflate pe pămîntul dintre Dunăre și mare se schimbă radical. În locul decretelor de un fel sau altul votate de adunările populare acum reduse la tăcere, ceea ce ne întîmpină sînt fie inscripții în cinstea noilor stăpînitori (împărați și guvernatori), fie hotărîri ale acestora privind construcții de clădiri publice, reparări de drumuri ori hotărîncii. Texte din ultima categorie sînt mai multe în Lapidariul bucureștean, dar cu mult cea mai importantă e hotărîrea lui Laberius Maximus, guvernator al Moesiei Inferioare în anul 100 e.n., prin care se fixează pe teren frontariile teritoriului histrian în raport cu Dunărea și cu alte așezări urbane și rurale din centrul și nordul Dobrogei¹¹. Documentul e de maximă importanță nu numai pentru istoria cetății de pe țărmul lagunei Sinoie, dar și pentru întreaga stăpînire romană în Dobrogea. Lui îi sînt anexate — reproduce în extenso — scrisorile a patru alți guvernatori ai Moesiei din secolul I e.n. prin care se statoresc drepturile histrienilor asupra teritoriului moștenit de la strămoși, precum și unele imunități fiscale privind pescuitul în Delta.

Inscripțiile pînă aci menționate provin toate din Dobrogea: toate sînt anterioare supunerii Daciei de romani, toate prezintă, cum s-a putut vedea, un conținut istoric anevoie de pus la îndoială. Fără să fie lipsite de interes, documentele aduse din muzeele Transilvaniei (cu excepția inscripției dacă scrise cu caractere latine, aflată la Grădiștea Muncelului: Decebalus per Scorilo) prezintă un caracter diferit, în sensul că e vorba de documente de caracter privat — inscripții funerare și votive — prețioase nu numai pentru textele pe care ni le-au păstrat, dar și pentru suportul pe care sînt săpate: reliefuli și medalioane de o mare varietate de forme, reprezentative pentru înflorirea în Dacia a unei caracteristice arte provinciale.

Cum am mai avut prilejul s-o notez, pietrele care compun Lapidariul nu vin numai din Transilvania și Dobrogea, nici nu se opresc la limita de jos a antichității. Un întreg sector medieval reunește exemplarele mai interesante sau mai bine păstrate ale epigrafiei muntenești, moldovenești și oltenești, fără a mai vorbi de reproducerea fidel executate ale unor lespezi ce n-au putut fi mutate din loc, ca piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați. Exemplarele reunite se întind pe mai multe veacuri, pînă în secolul al XVIII-lea, și din ele se cunosc pomenite, cu titlu de exemple, pisania fîntîni lui Dobromir Banul din Ocele Mari, pisania Tarnului Colții din București, pe lîngă un mare număr de lespezi funerare, remarcabile prin calitatea scrisului și frumusețea chenarelor: de la piatra de mormînt a Doamnei Despina, soața lui Neagoe Basarab, trecînd peste o seamă de alte epitafe artistice săpate (Vlaicu Clucerul, Radu Paharnicul, Radu Postelnicul, Scarlat vel Paharnic), pînă la sarcofagul meșteșugit lucrat al Bălașei Cantacuzino, adus aci de la Tirgoviste.

Această rapidă trecere în revistă va fi fost, cred, suficientă pentru a da o idee despre marea valoare și varietate a pietrelor adunate în Muzeul de istorie. Documente de o egală însemnătate s-ar putea adăuga în viitor, în funcție de eventuale descoperiri, dar și pe calea unei acțiuni chibzuite de reproducere a altor cîteva inscripții, antice ori medievale, păstrate în muzee provinciale de unde ar fi o impietate să fie ridicate. De pe acum, totuși, și pînă la întemeierea pe care o nădăjduim apropiată a unui adevărat muzeu epigrafic, care să adăpostească întreaga colecție de inscripții a Muzeului național de antichități (cea mai bogată și, pînă de curînd, cea mai reprezentativă din țară), Lapidariul bucureștean are meritul să înfățișeze specialistului și profanului un ansamblu documentar de o valoare excepțională, comparabilă cu a colecțiilor oricăruia din marile muzee ale lumii.

⁸ Th. Savelcu-Săvesanu, „Dacia”, III-IV, 1927, p. 453; S. Lambino, „CRAT”, 1933, p. 278-288.

⁹ Ge. Tocilescu, *AE M*, VI, 1882, p. 38, nr. 78 (= Syll.³, 708); D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche*³, p. 270-288.

¹⁰ Ge. Tocilescu, *AE M*, XVI, 1891, p. 22, nr. 85 (= Syll.³, 731); I. Stoian, *Tamizanu*, București, 1982, p. 89.

¹¹ V. Parvan, *Historia* IV, p. 538-593 (= *AE*, 1919, nr. 10); D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche*³, p. 348-385.